

УДК 631.11(477)

Т. І. Дьолог,
к. е. н., завідувач кафедри економіки і менеджменту,
Білоцерківська філія Міжрегіональної Академії управління персоналом

УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНІСТЮ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

T. I. Dyolog,
the candidate of economic sciences,
the head of Economy and Management Subfaculty, Interregional Academy of Personnel Management

MANAGEMENT BY EFFICIENCY OF UKRAINIAN AGRARIAN ENTERPRISES ACTIVITY

У статті висвітлюється процес управління ефективністю діяльності вітчизняних сільськогосподарських підприємств. Розглядаються існуючі на сучасному етапі ринкових перетворень проблеми, пов'язані з управлінням ефективністю діяльності підприємств аграрної галузі, і галузева специфіка зазначеного управління.

In the article is shown the management process by efficiency of domestic agricultural enterprises activity. The existing on the modern stage of market transformations problems related to the management by efficiency of agrarian industry enterprises and of particular a branch specific of the noted management are examined.

Ключові слова: ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств, заходи з управління ефективністю, сільськогосподарські підприємства, управління ефективністю діяльності, функції управління.

Key words: efficiency of agricultural enterprises activity, measures of management by efficiency, agricultural enterprises, management by efficiency of activity, management functions.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сучасних умовах швидких змін ринкового середовища, що супроводжуються появою необхідності у здійсненні практично безперервного вдосконалення процесу управління підприємством і у тому числі ефективністю його діяльності, все більшої актуальності набуває питання пошуку нових, більш сучасних підходів до управління, які б, у першу чергу, передбачали виконання керівниками функцій менеджменту з врахуванням всієї багатогранної специфіки галузі функціонування підприємства.

Незважаючи на стратегічну важливість підприємств аграрної галузі у забезпеченні національної продовольчої безпеки, процес управління ними все ще вимагає вдосконалення і суттєвих, радикальних перетворень, які повинні супроводжуватись не лише підтримкою на загальнодержавному рівні, але також мати економічне обґрунтування для кожного окремо взятого підприємства.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми вітчизняного управління ефективністю діяльності сільськогосподарських підприємств досліджувало багато вчених-економістів, серед яких варто виділити роботи таких науковців, як Ю. Архангельський, А. Алексєєв, О. Радзівський, В.І. Казакова, Т.П. Кальна-Дубінюк, Л.Х. Рибак, В.В. Самсонова, Б.В. Сидяга, Н.Б. Спичак, А.М. Югай [1—6] тощо.

Здійснивши аналіз наукових праць і публікацій з даної тематики, нами було встановлено існування необхідності у проведенні нового етапу дослідження в даному напрямі.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є висвітлення процесу управління ефективністю діяльності сільськогосподарських підприємств України, а також існуючих проблем і галузевої специфіки зазначеного процесу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Процес управління підприємством та ефективністю його діяльності передбачає, перш за все, реалізацію основних функцій менеджменту, таких як планування, організація, мотивація і контроль. Зазначені функції притаманні кожному з напрямів управління ефективністю і здійснюються на підприємстві у наведеній вище послідовності, при цьому як проміжну функцію між мотивацією та контролем іноді виділяють додаткову — координативну та регулювальну процесів — з метою їх оптимізації та здійснення подальшого контролю результативності заходів.

Виконання чотирьох ключових функцій управління є циклічним процесом, за результатами контролю формується новий план, і у новому процесі управління усі функції зберігаються. Як показують результати дослідження В.І. Казакової [2], деякі функції управління в сільськогосподарських підприємствах або ігноруються, або їх виконання має поверховий характер, що призводить до недосягнення оптимального рівня ефективності.

Планування передбачає здійснення встановлення цілей підприємства, які залежать від його спеціалізації. Для сільськогосподарського підприємства об'єктом планування є не лише собівартість, запланована ціна та обсяги реалізації, але також і показники урожайності,

зеленого конвеєру, поголів'я худоби, кількості бджілосімей та інші показники. Однак, основними показниками ефективності є показники кінцевого результату діяльності: чистий прибуток, отриманий в результаті реалізації виробленої продукції, рентабельність діяльності, рентабельність активів тощо.

Функція організації реалізується через сукупність методів, що забезпечують найбільш доцільне використання засобів праці у процесі трудової діяльності з метою виконання встановлених для підприємства планових показників (обсягу виробництва, обсягу отриманого прибутку, у сільському господарстві — урожайності тощо). Тільки при відповідній організації виробництва стає можливою ефективна взаємодія працівників та засобів виробництва, узгодженість всіх елементів виробничої системи та результативність виробничого процесу. Відповідно забезпечується оптимальне поєднання наступних процесів: основних (виробництво), допоміжних та обслуговуючих.

Виробнича спеціалізація підприємства, особливо сільськогосподарського, визначає особливості здійснення функції організації. Зауважимо, що на підприємствах більшого розміру, особливо тваринницької спеціалізації, де частка доданої вартості у кінцевій продукції є значною, організаційні заходи управління ефективністю мають визначальний вплив на загальну ефективність діяльності підприємства. На підприємствах, які виробляють продукцію тривалого строку придатності (реалізації), виникає необхідність організації процесу її зберігання, що, в свою чергу, обумовлює необхідність витрат на утримання складського господарства.

Реалізація функції мотивації на сільськогосподарських підприємствах відповідно до класифікації О.М. Югая [6] здійснюється з урахуванням шести груп факторів, до яких належать: 1) економічні; 2) техніко-технологічні; 3) організаційно-правові; 4) управлінські; 5) психологічні; 6) соціальні [6, с. 56].

Необхідність врахування зазначених вище факторів обумовлена відсутністю на деяких підприємствах прямого зв'язку між розміром оплати праці та ефективністю виробництва, тому одного лише підвищення заробітної плати недостатньо для ефективного реалізації мотиваційної функції в управлінні ефективністю сільськогосподарського підприємства.

Контроль є останньою функцією процесу управління ефективністю. При його здійсненні перевіряється відповідність отриманих за результатами періоду (у сільському господарстві — року) показників запланованим. Враховуючи отримані при здійсненні контролю результати, проводиться планування на наступний період, а цикл процесу управління повторюється.

Відповідно, управління ефективністю діяльності підприємств аграрного сектора, як і інших галузей, охоплює декілька функціональних груп (рис. 1).

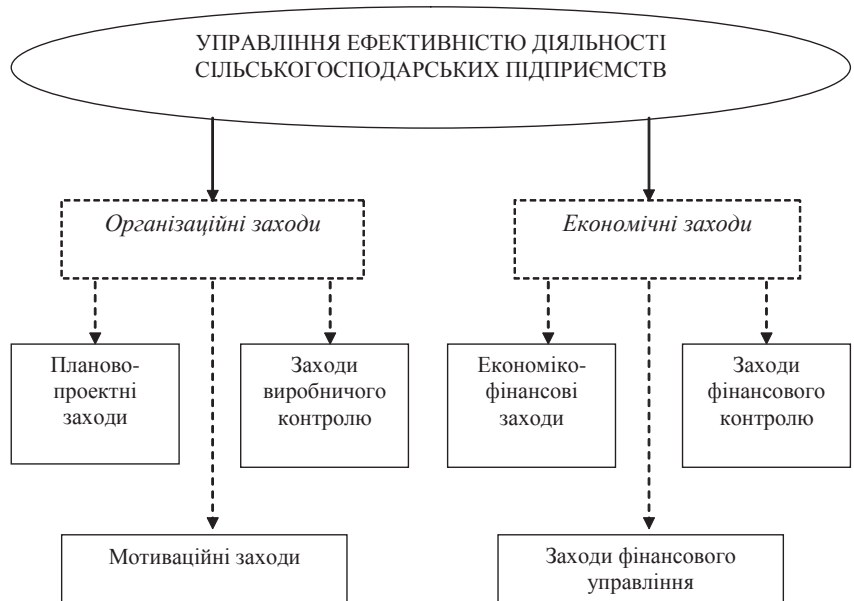

Рис. 1. Заходи з управління ефективністю діяльності сільськогосподарських підприємств

Джерело: складено автором.

Як показано на рис. 1, всі заходи, які входять до управління ефективністю діяльності сільськогосподарських підприємств, можна поділити на дві великі групи — організаційні та економічні, що, відповідно, проводяться у розрізі двох підсистем підприємства — виробничо-економічної та соціально-організаційної. Зовнішні фактори — макроекономічне та регулятивне середовище, у якому функціонують підприємства галузі, здійснюють безпосередній вплив на ефективність їх діяльності, проте лише невелика кількість підприємств мають можливість для лобювання власних інтересів на державному рівні.

Необхідно зазначити, що на фінансово-економічну ефективність діяльності сільськогосподарського підприємства значно впливає дотримання критерію оптимальності розміру виробничих запасів, а також існуюче співвідношення власного і запозиченого капіталу підприємства, його грошових коштів з різним ступенем ліквідності.

Відповідно до функцій, реалізація яких входить до процесу управління ефективністю діяльності підприємства, розробляються певні заходи. Таким чином, виконання планування здійснюється через планово-проектні заходи, організація — через організаційні та фінансово-економічні заходи. Відповідно, функція мотивації реалізується за допомогою мотиваційних заходів, а функція контролю знаходить відображення у заходах виробничого та фінансового контролю.

Ми погоджуємося з думкою В.І. Казакової [2], що реалізація стратегічних альтернатив для груп сільськогосподарських підприємств потребує оптимізації функціонального змісту процесу управління ресурсами, зокрема фінансовими. Розробка, ухвалення і реалізація управлінських рішень здійснюється через відповідні функції з урахуванням поставлених цілей, а це означає, що апарат управління відповідає за здійснення процесу управління в межах своїх повноважень [2, с. 11].

Ю. Архангельський [1] зазначає, що ефективність роботи підприємства насамперед залежить від системи управління ним і здатності зазначеної системи забезпечити реалізацію таких її функцій, як аналіз, прогнозування, планування, оперативне регулювання, облік, контроль, стимулювання, організація управління [1, с. 65].

Б.В. Сидяга [4], аналізуючи особливості антикризового управління сільськогосподарськими підприємствами, також доходить висновку про існування специфічного впливу на ефективність діяльності підприємств аграрного сектора України. Зокрема, дослідник [4] зазначає, що кризові явища на вітчизняних підприємствах формуються під впливом зовнішніх чинників — високих податків, зростання цін на паливно-мастильні матеріали, і внутрішніх чинників, до яких належать нестача обігових коштів, відсутність досвіду роботи керівників і працівників підприємства в ринкових умовах, неспроможність керівництва приймати самостійні оперативні рішення, зростання обсягів заборгованості тощо. Враховуючи вищезазначене, можна виділити дві основні характеристики кризового стану вітчизняних сільськогосподарських підприємств — низьку рентабельність діяльності (збитковість) і неплатоспроможність.

Фінансова нестабільність сільськогосподарських підприємств України є наслідком негативної дії комплексу зовнішніх і внутрішніх факторів. Необхідно проаналізувати, наскільки збитки сільськогосподарських підприємств зумовлені конкретними зовнішніми та внутрішніми факторами; які зовнішні фактори є випадковими, тимчасовими або постійно діючими; які внутрішні причини пов'язані з неефективними рішеннями та діями керівників або трудового колективу. Здатність підприємства пристосовуватись до зміни зовнішніх (соціальних) і внутрішніх (технологічних) факторів є гарантією не лише його виживання, але і розвитку.

Більшості сільськогосподарських підприємств особливу увагу слід приділити тому, що їх незадовільний фінансовий стан значною мірою зумовлений внутрішніми причинами, зокрема неадекватним реагуванням менеджменту на динамічні зміни навколишнього економічного середовища. В останні роки значний негативний вплив на фінансово-економічний стан сільськогосподарських підприємств здійснюють зовнішні чинники, пов'язані із неврегульованістю аграрних ринків. Сільськогосподарські підприємства як суб'єкти аграрного ринку неорганізовані, оперують в умовах чистої конкуренції і знаходяться під тиском сильніших і організованих суб'єктів ринку з вищим рівнем монополізму. За таких умов про справедливий розподіл доходів між суб'єктами ринку без державного регулювання не може бути і мови [5, с. 17—20].

Як відзначає Т.П. Кальна-Дубінюк [3, с. 5—12], покращити управління в сільському господарстві можна застосовуючи сільськогосподарське дорадництво, що, реалізуючи інноваційну, наукову, освітню і соціальну функції, з'єднуючи науку, освіту і виробництво, сприяє розповсюдженню нових знань, є цілком обґрунтованим та необхідним у сучасних соціально-економічних умовах України.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Виконавши дослідження в даному напрямі і узагальнивши отримані результати можна зробити наступні висновки:

1) процес управління сільськогосподарським підприємством передбачає виконання чотирьох базових функцій менеджменту (планування, організації, мотивації, контролю), але, при цьому, керівники підприємства повинні в обов'язковому порядку враховувати багатогранну специфіку вітчизняної аграрної галузі, в якій воно функціонує;

2) виробнича спеціалізація сільськогосподарського підприємства визначає особливості здійснення на ньому управлінських функцій, особливо функції організації;

3) функція мотивації на підприємствах АПК повинна здійснюватись з врахуванням шести розглянутих груп факторів;

4) управління ефективністю діяльності підприємств аграрної галузі охоплює дві функціональні групи — виробничо-економічну і соціально-організаційну; всі заходи, які входять до управління зазначеною ефективністю можна поділити на організаційні та економічні;

5) Низька ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств України пов'язана з негативним впливом на них факторів середовища, як зовнішніх, так і внутрішніх. При цьому, керівникам багатьох вітчизняних підприємств аграрного сектора, у першу чергу, необхідно зосередити увагу на подоланні негативних наслідків впливу факторів саме внутрішнього середовища, а не лише зовнішнього.

Література:

1. Архангельський Ю. Про вибір форм власності в контексті економічної ефективності приватизації в Україні / Ю. Архангельський, А. Алексєєв, О. Радзівський // Економіка України. — 2005. — № 1. — С. 65—72.

2. Казакова В.І. Управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 "Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)" / В.І. Казакова. — К., 2010. — 22 с.

3. Кальна-Дубінюк Т.П. Сільськогосподарське дорадництво України: особливості становлення та перспективи розвитку / Т.П. Кальна-Дубінюк, Л.Х. Рибак, В.В. Самсонова // Інформаційний вісник стану та перспектив розвитку дорадництва в Україні (для вищих навчальних закладів / підрозділів / післядипломної освіти). — К.: "Аграрна освіта", 2009. — С. 5—12.

4. Сидяга Б.В. Управління антикризовою діяльністю сільськогосподарських підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 "Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)" / Б.В. Сидяга — К., 2008. — 22 с.

5. Спичак Н.Б. Реструктуризація та фінансове оздоровлення сільськогосподарських підприємств. Програма підвищення рівня життя сільського населення в Україні / Н.Б. Спичак — К., 2005. — 480 с.

6. Югай А.М. Механізм мотивації труда в сільському господарстві / А.М. Югай — М.: ФГНУ "Росинформагротех", 2007. — 80 с.

Стаття надійшла до редакції 11.06.2013 р.